

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA O'QUVCHILAR BILIM VA KO'NIKMALARINI BAHOLASH ISTIQBOLLARI

Yusupbayeva Lobar Alisherovna

Ajiniyoz nomidagi Nukus davlat pedagogika institutining

Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-guruh talabasi

yusupbayevalobar@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida o'quvchilar bilim va ko'nikmalarini baholash jarayonida sun'iy intellekt (AI) texnologiyalaridan foydalanish imkoniyatlari tahlil qilinadi. Raqamli platformalar, interaktiv test tizimlari va avtomatlashtirilgan baholash vositalari orqali dars jarayonining samaradorligini oshirish yo'llari ko'rsatib o'tiladi. Shuningdek, AI asosidagi baholashning afzalliklari, amaliy tajribasi hamda kelajakdagi rivojlanish istiqbollari yoritiladi.*

Kalit so'zlar: *boshlang'ich ta'lim, ona tili, baholash, sun'iy intellekt, raqamli texnologiya, innovatsion yondashuv, o'quvchi bilimni nazorat qilish.*

Abstract: *This article analyzes the possibilities of using artificial intelligence (AI) technologies in assessing students' knowledge and skills in primary school mother tongue (native language) lessons. It highlights ways to improve the efficiency of the learning process through digital platforms, interactive testing systems, and automated assessment tools. In addition, the advantages of AI-based assessment, practical experiences, and future development prospects are discussed.*

Keywords: *primary education, mother tongue, assessment, artificial intelligence, digital technology, innovative approach, student knowledge monitoring.*

Bugungi globallashtirish davrida ta'lim tizimida raqamli texnologiyalarni joriy etish, zamonaviy baholash usullarini tatbiq etish eng muhim vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, boshlang'ich ta'limda ona tili fanidan o'quvchilarning savodxonligini rivojlantirish, ularning og'zaki va yozma nutqini to'g'ri baholash kelgusidagi o'quv yutuqlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi. An'anaviy baholash usullari zamonaviy ta'lim talablari bilan to'liq mos kelmay qolayotgani sababli, sun'iy intellekt asosida yaratilgan avtomatlashtirilgan baholash tizimlaridan foydalanish zarurati ortib bormoqda. AI platformalari o'quvchilarning imlo, grammatik, matn bilan ishlash, nutqiy faollik kabi ko'nikmalarini tezkor, aniq va xolis baholash imkonini beradi.

Sun'iy intellekt – bu yuqori texnologiya bo'lib, inson hayotining deyarli barcha sohalarida o'zgarishlar olib kelmoqda. U o'zining yuqori samaradorligi, qobiliyatlari va imkoniyatlari bilan har bir sohada yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Shu bilan birga, sun'iy intellektni rivojlantirish va uning etik, huquqiy va ijtimoiy ta'sirlarini boshqarish muhim vazifa bo'lib qolmoqda. Sun'iy intellekt (SI) texnologiyalarining ta'lim tizimiga

integratsiyasi so'nggi yillarda tez sur'atlar bilan rivojlanmoqda. Bu texnologiya nafaqat o'quvchilarning o'rganish jarayonini yaxshilash, yanada samarali va osonqilish imkonini yaratadi. Sun'iy intellektdan ta'limda foydalanishning ahamiyati quyidagi asosiy jihatlarda ko'rinadi. Sun'iy intellekt o'quvchilarning bilim darajasini, o'rganish usullarini va tezligini aniqlash orqali individual yondashuvni ta'minlash imkonini beradi. Har bir o'quvchining o'ziga xos ehtiyojlari va qobiliyatlariga moslashtirilgan o'quv rejalarini yaratish mumkin. Bu esa o'quvchilarga qiyinchiliklarga duch kelmasdan o'z imkoniyatlariga mos materiallar bilan ishlashni ta'minlaydi. Masalan, sun'iy intellekt o'quvchilarni o'zlarining zaif jihatlari bilan tanishtirib, ularga aynan o'sha sohalarda ko'proq ishlashni tavsiya qilishi mumkin.

Sun'iy intellekt yordamida o'qitish jarayonining bir qator qismlari avtomatlashtiriladi. Masalan, o'quvchilarning imtihon va test natijalarini avtomatik ravishda baholash, darslarni individual ehtiyojlarga qarab moslashtirish, va o'quvchilarga tegishli takliflar berish. Bu o'qituvchiga ko'proq vaqtni o'quvchilarning individual rivojlanishiga sarflashga imkon beradi, shuningdek, o'quvchilarni tezroq va samarali tarzda baholashni ta'minlaydi. Sun'iy intellekt ta'limga yangi imkoniyatlarni taqdim etadi. Misol uchun, virtual o'qituvchilar, chat-botlar va onlayn maslahatlar o'quvchilarga istalgan vaqtda va joyda yordam olish imkoniyatini yaratadi. Sun'iy intellekt o'quvchilarga matnlarni avtomatik ravishda tahlil qilish, grammatik xatolarni aniqlash va ularga tuzatish takliflarini berish imkonini beradi. Bu esa o'quvchilarni o'zlarining bilimlarini yanada mustahkamlashga yordam beradi.

Sun'iy intellekt asosida baholashning nazariy asoslari. Boshlang'ich ta'lim jarayonida o'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini baholash nazariyasi pedagogika, psixologiya, lingvistika hamda axborot texnologiyalari fanlarining kesishgan nuqtasida shakllanadi. Ona tili fanida baholashning asosiy maqsadi – o'quvchilarning savodxonlik darajasi, yozma va og'zaki nutqni to'g'ri qo'llash ko'nikmasi, matnni idrok etish va tahlil qilish salohiyatini aniqlashdir. An'anaviy baholash usullari (og'zaki so'rov, nazorat ishi, diktant, yozma mashqlar) ko'proq o'qituvchi subyektiv qarashiga tayanadi, bu esa baholash jarayonida inson omilining ta'sirini kuchaytiradi.

Nazariy konsepsiyalar. Sun'iy intellekt asosida baholash g'oyasi bir nechta ilmiy asosga tayangan holda rivojlanadi:

1. Konstruktivizm nazariyasi – bilim o'quvchining faoliyatida shakllanadi, baholash esa o'quvchi rivojlanishini kuzatib, jarayonni doimiy qo'llab-quvvatlashi kerak. AI bu jarayonda real vaqt rejimida teskari aloqani ta'minlaydi.

2. Formatif baholash nazariyasi – o'quvchi o'z natijalarini tahlil qilib, keyingi o'qish strategiyasini belgilaydi. Sun'iy intellekt bu nazariyaga asoslanib, avtomatik tahlil orqali o'quvchining kuchli va zaif tomonlarini ko'rsatadi.

3. Lingvistik kompetensiya nazariyasi – Chomsky va boshqa tilshunoslar ilgari surganidek, tilni o'zlashtirish qobiliyati bosqichma-bosqich rivojlanadi. AI tizimlari

o'quvchilarning fonetik, leksik, grammatik ko'nikmalarini aniqlashda algoritmik yondashuvni qo'llaydi.

Baholash mezonlari. Ona tili fanida AI asosida baholashning nazariy mezonlari quyidagilardan iborat:

- Imlo va grammatik aniqlik – o'quvchining yozma nutqidagi xatolarni avtomatik aniqlash va to'g'rilash.
- Matni tushunish darajasi – sun'iy intellekt algoritmlari savollarga berilgan javoblar orqali matnning mazmunini o'zlashtirish darajasini tahlil qiladi.
- Nutqning mantiqiyliigi va izchilligi – gap tuzilishi, bog'lovchi vositalar, matnning umumiy strukturasi baholanadi.
- Ijodiy ifoda – o'quvchi yozgan matndagi yangi g'oya, obrazlilik, sinonimik boylikni aniqlash uchun tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) usullari qo'llaniladi.

Pedagogik talablar. Sun'iy intellekt asosida baholashni samarali joriy etish uchun bir nechta didaktik shartlar mavjud:

- **Obyektivlik** – algoritmlar insoniy omilni kamaytirib, baholashni yagona mezon asosida amalga oshirishi lozim.
- **Moslashuvchanlik** – tizim har bir o'quvchining yosh, savod darajasi va rivojlanish sur'atiga mos testlar taklif qilishi kerak.
- **Teskari aloqa** – natija faqat ball bilan cheklanmay, aniq tavsiya va takliflar bilan ta'minlanishi zarur.

AI baholash jarayonida tabiiy tilni qayta ishlash (NLP), mashinaviy o'rganish (Machine Learning) va katta ma'lumotlar (Big Data) tahliliga tayangan holda ishlaydi. Masalan, o'quvchi yozgan diktantni baholashda algoritm fonetik transkripsiyani, so'z chastotasini, morfologik bog'lanishlarni tekshiradi; mashinaviy o'rganish orqali tizim vaqt o'tishi bilan yangi xatolarni aniqlashda yanada aniqlashadi. Shu asoslar shuni ko'rsatadiki, sun'iy intellekt asosida baholash faqat texnik vosita emas, balki o'qitishning zamonaviy nazariyalariga tayangan, rivojlanish jarayonini doimiy kuzatib borishga xizmat qiladigan yangi pedagogik tizimdir. U o'quvchi faoliyatini kompleks tahlil qiladi, ta'lim sifatini oshirish bilan birga, o'qituvchiga individual yondashuvni kuchaytirish imkonini beradi.

Sun'iy intellekt asosida baholashning samarali yo'lga qo'yilishi, avvalo, zamonaviy raqamli platformalarning imkoniyatlari bilan chambarchas bog'liqdir. Hozirgi kunda ona tili darslarida o'quvchilar bilimini avtomatlashtirilgan tarzda nazorat qilish, xatolarni aniqlash va darhol tahlil qilishga mo'ljallangan turli platformalar joriy etilmoqda. Ularning aksariyati sun'iy intellekt, mashinaviy o'rganish va tabiiy tilni qayta ishlash (NLP) texnologiyalariga tayangan holda ishlab chiqiladi.

Platforma turlari va funksional imkoniyatlari:

1. Onlayn test tizimlari – Quizizz, Kahoot, Google Forms kabi xizmatlar o'quvchilarning matni tushunish, so'z boyligi, grammatik bilimlarini real vaqt rejimida baholash imkonini beradi.

2. AI asosidagi yozma ish tahlilchilari – Grammarly, LanguageTool singari platformalar matndagi grammatik, orfografik va punktuatsion xatolarni avtomatik aniqlab, tuzatish bo‘yicha tavsiyalar beradi.

3. Interaktiv diktant va eshituv platformalari – audio-matnni tinglash, imlo asosida yozish va darhol natijani ko‘rish imkoniyatini yaratadi. Bu o‘quvchilarning tinglab tushunish va yozma savod darajasini sinovdan o‘tkazadi.

4. Milliy ta‘lim tizimlariga moslashtirilgan platformalar – O‘zbekiston sharoitida yaratilgan “EduMarket”, “EduTest” kabi dasturlar davlat ta‘lim standartlariga mos savollar bazasini taklif qiladi, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun maxsus imlo mashqlarini avtomatik baholaydi.

Raqamli baholashni dars jarayoniga tatbiq etish jarayoni bir nechta bosqichni o‘z ichiga oladi:

Tayyorlov bosqichi: o‘qituvchi platforma tanlaydi, test savollarini yoki topshiriqlarni davlat ta‘lim standarti va darslik mazmuni asosida shakllantiradi.

Sinov bosqichi: o‘quvchilar topshiriqlarni kompyuter, planshet yoki mobil qurilma orqali bajaradilar; tizim har bir javobni avtomatik qayd etadi.

Tahlil va hisobot: platforma natijalarni umumiy va individual kesimda qayta ishlaydi, xatolar tahlili va rivojlantiruvchi tavsiyalarni taqdim etadi.

Takomillashtirish: o‘qituvchi platforma bergan hisobot asosida keyingi darslarda individual yondashuvni rejalashtiradi.

Amaliy tajriba shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida raqamli platformalar orqali baholash bir qator ijobiy natijalarni ta‘minlaydi. Avvalo, tezkorlik jihatidan bunday tizimlar an‘anaviy tekshiruvga nisbatan 3–4 baravar samaraliroq bo‘lib, o‘qituvchiga qisqa vaqt ichida ko‘plab o‘quvchilarning ishini tahlil qilish imkonini beradi. Shu bilan birga, obyektivlik darajasi ham yuqori bo‘lib, baholash inson omiliga emas, balki aniq algoritmik tahlilga asoslanadi, bu esa xolis natijaga erishishga yordam beradi.

Raqamli baholash vositalari har bir o‘quvchi uchun alohida o‘zlashtirish xaritasini shakllantiradi, bu esa individual rivojlanishni doimiy kuzatib borish, kuchli va zaif tomonlarni aniqlash imkonini beradi. Bundan tashqari, platformalarga kiritilgan gamifikatsiya elementlari – ball to‘plash, reyting, medallar kabi rag‘batlantiruvchi mexanizmlar – o‘quvchilarda raqobat ruhini uyg‘otadi, ularning darsga bo‘lgan motivatsiyasini kuchaytiradi. Natijada, sun‘iy intellekt asosidagi baholash jarayoni nafaqat o‘qituvchining ishini yengillashtiradi, balki ta‘lim sifatini oshirishga ham xizmat qiladi. Raqamli platformalar nafaqat baholashning sifatini oshiradi, balki o‘quvchilarda axborot texnologiyalaridan foydalanish ko‘nikmasini rivojlantiradi, mustaqil o‘qish va o‘z ustida ishlash madaniyatini shakllantiradi. O‘qituvchi uchun esa vaqtni tejash, darsni diferensial tashkil etish, o‘quvchilarning individual rivojlanishini uzluksiz monitoring qilish imkoniyatini yaratadi.

Boshlang‘ich sinf ona tili darslarida milliy ta‘lim dasturlariga moslashtirilgan, sun‘iy intellekt asosida avtomatik tahlil qiluvchi maxsus platformalarni yaratish istiqboli katta ilmiy-amaliy ahamiyatga ega. Kelgusida ovozi nutqni avtomatik baholash, yozma matnni semantik tahlil qilish, o‘quvchi xatolarini oldindan prognoz qilishga qodir tizimlarni ishlab chiqish boshlang‘ich ta‘lim sifatini yangi bosqichga ko‘tarishi mumkin.

Yuqoridagi tahlillar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinf ona tili darslarida sun‘iy intellekt asosidagi baholash tizimlarini qo‘llash ta‘lim sifatini oshirishning muhim omillaridan biridir. Raqamli platformalar orqali bilim va ko‘nikmalarni baholash nafaqat tezkor va xolis natijalarni ta‘minlaydi, balki o‘quvchilarning individual rivojlanishini muntazam nazorat qilish, ularning darsga bo‘lgan qiziqishi va motivatsiyasini oshirish imkonini yaratadi. Shuningdek, bunday tizimlarning joriy etilishi o‘qituvchilarning yukini yengillashtirib, baholash jarayonini avtomatlashtirish orqali vaqtni tejaydi va ta‘limni zamonaviy talablar darajasida tashkil etishga zamin yaratadi. Shu bois, sun‘iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish boshlang‘ich ta‘limda sifatli, samarali va innovatsion baholash tizimini shakllantirishning istiqbolli yo‘nalishi hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimov, A. (2023). Raqamli ta‘lim texnologiyalari va ularning boshlang‘ich ta‘limda qo‘llanilishi. Toshkent: “Fan va texnologiya” nashriyoti.
2. Jo‘rayeva, N. (2022). “Boshlang‘ich ta‘limda baholashning zamonaviy yondashuvlari”. “Ta‘lim va innovatsiya” jurnali, №4, 56–62-b.
3. Xaitov, D. (2021). “Sun‘iy intellekt va ta‘lim: nazariya va amaliyot”. Samarqand: SamDU nashriyoti.
4. OECD. (2022). Artificial Intelligence in Education: Challenges and Opportunities. Paris: OECD Publishing.
5. UNESCO. (2023). AI and the Future of Education. <https://unesdoc.unesco.org>